

AYDIN KARACASU'DA BİR UŞŞÂKÎ ŞEYHİ: ŞÂİR YEMEZ-ZÂDE SÜLEYMAN RÜŞDÎ VE BİLİNMEYEN ESERLERİ

Necdet ŞENGÜN*

Öz

Merkezden oldukça uzak bir bölgede, Aydın ili Karacasu ilçesinde yetişen önemli mutasavvıf şâirlerden biri de Yemez-zâde nâmıyla tanınan şâir Süleyman Rüşdî'dir. Süleyman Rüşdî, sadece merkezde yetişenleri esas alarak oluşturulacak edebiyat tarihlerine neden itibar etmememiz gerektiğini açıklarcasına, dikkatlerden kaçmış, kuvvetli şâirlik yeteneğine sâhip bir mutasavvıftır. Aristokrat bir aileye mensup olmasına rağmen, ezilenlerin yanında yer alışı, bu sebeple önce şakî olup daha sonra velîliğeintisâbı, aslında onun ruhundaki rikkat ve zerâfete bir işaret mesabesinde. Bir müellif veya şâiri, kendi söyleyip yazdıkları üzerinden takip etmek daha doğru neticelere ulaşmamızı sağlar. Bu bağlamda öncelikle ele aldığımız müellif veya şâirin bütün eserlerini önümüze koymamız gerekir. Bu yapılmadan ikinci, üçüncü el kaynaklar üzerinden meseleyi takip etmek, çoğu zaman hakikatten uzaklaşmayı beraberinde getirir. Biz de bu minvalde Yemez-zâde Süleyman Rüşdî'nin daha önceki çalışmalarda tanıtılmayan hatta hiç bahsedilmeyen eserlerini bu makalede ortaya koymayı hedeflemekteyiz.

Anahtar Kelimeler: Rüşdî, Tasavvuf, Uşşâkîlik, Edebiyat, Edebî Eser.

A UŞŞÂKÎ SHEIKH IN AYDIN KARACASU: POET YEMEZ-ZÂDE SÜLEYMAN RÜŞDÎ AND UNKNOWN WORKS

Abstract

One of the most important sufistic poets who grow up in the province of Karacasu in Aydın province, a region far from the center is the poet Süleyman Rushdî, who is known with the name of Yemez-zâde Rushdi is a disciples who have escaped the attention and have a strong ability of social poetry, explaining why we should not give credit to the literary histories which will be formed on the basis of only those in the center. Even though he belongs to an aristocratic family, the fact that he takes place beside the oppressed, thus becoming a squatter and then a marriage, is in fact an delicacy and an elegant mark of his soul. A writer or poet can follow through what he say and writes to help us reach more accurate results. In this context, we must preliminarily put all the works of the author or poet whom we have discussed first. With outdoing this, following this through these condand third sources often leads to a departure from the truth. We are aiming to reveal the works of Yemez-zâde Süleyman Rushdi which are not mentioned in previous Works and which are not mentioned at all.

Keywords: Rushdi, Mysticism, Uşşakilik, Literature, Literary Works.

Makalenin Geliş Tarihi: 20.09.2018; Makalenin Yayına Kabul Tarihi: 31.10.2018

* Doç. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Türk İslâm Edebiyatı Ana Bilim Dalı, ORCID: 0000.0001.8352.6910, necdet.sengun@deu.edu.tr.

Giriş

Uşşâkiyye tarikatının üçüncü pîri kabul edilen Abdullâh Selâhaddîn-i Uşşâkî'nin iki oğlu olmasına rağmen, Uşşâkîliğin bu oğullardan değil de, Nazillili Muhammed Zühdî'den devam etmesi¹ hasebiyle Aydın, özellikle Nazilli ve çevresi, Türk tasavvuf tarihi açısından önemli merkezlerden biri haline gelmiştir. Öyle anlaşılmaktadır ki; Muhammed Zühdî ile birlikte Uşşâkîlik Nazilli'de yeniden neşv ü nemâ bulmuş, İstanbul'da solmak üzere olan tarikat, Aydın'da yeniden çiçek açmıştır. Nazillili Muhammed Zühdî, tarikatı Aydın'a taşıdıktan sonra burada pek çok halife yetiştirmiştir. Bu halifeler Nazilli, Karacasu, Bozdoğan, Aydın merkez, Tire, Turgutlu gibi şehirlerde Uşşâkîliği yeniden canlandırarak, tarikatı önce Uşşâkîliğin önemli merkezlerinden biri olan Gelibolu'ya taşımışlar, oradan da aslına rücû ettirerek İstanbul'a ulaştırmışlardır.²

Muhammed Zühdî'nin, Ali GalibVasfî ve Mehmed Emîn Tevfîk adlı iki oğlu yanında diğer önemli halifelerinden biri, Karacasu'da varlıklı bir ailede doğup, gençlik yıllarında bir grup arkadaşı ile efelik de yapan, ancak *Yûnus Emre Dîvânı* ve Mevlânâ'nın *Mesnevî-i Ma'nevî*'sinden etkilenerek Muhammed Zühdî'nin hizmetine giren Karacasulu Yemez-zâde Süleyman Rüşdî'dir.³ Süleyman Rüşdî önceleri bir grup arkadaşı ile efelik yapan bir şakî iken, bu manevî terbiyenin ardından velîliğe ulaşmış bir zâttir. Aldığı eğitimi Karacasu'ya taşıyan Süleyman Rüşdî burada, halkın hem maddî hem manevî dertlerine şifa arayan bir Hak dostu olarak bütün ömrünü gayret ve mücadele ile geçirmiş, bize göre doğuştan getirdiği ilim, irfan aşkını, başta *Dîvân*'ı olmak üzere, çeşitli eserlerine nakşetmiştir.

Süleyman Rüşdî ve eserleri üzerine bugüne kadar bazı çalışmalar yapılmış, bazıları da devam etmektedir. Bu çalışmalardan ilki 1949-1950 yıllarında Karacasu Belediye başkanlığı da yapan Salih Alpbaz'ın bir Uşşâkî muhibbi olarak büyüklerinden duyduğu, çevresinden gördüğü kadarıyla Süleyman Rüşdî hakkında ortaya koyduğu sınırlı bilgilerdir. Salih Alpbaz bir makale formatındaki bu küçük eseri 1976 yılında kaleme almasına rağmen, bastırmaya fırsat bulamamış, vefatından on yıl kadar sonra eser, ilk defa 1989 yılında ikinci olarak da 2013 yılında çocukları tarafından bastırılabilmiştir.⁴

- 1 Osman-zâde Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, haz. Mehmet Akkuş-Ali Yılmaz, (İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2006), 4: 446-447; Mehmet Akkuş, *Salâhaddîn-i Uşşâkî (Salâhî)'nin Hayatı ve Eserleri*, (Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1998), 41-42; Bkz. Mahmut Erol Kılıç, "Uşşâkiyye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 42: 232-233; Ayrıca bkz. Semih Ceyhan, "Salâhî Efendi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 36: 17-19.
- 2 Hür Mahmut Yücer, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf [19. Yüzyıl]*, (İstanbul: İnsan Yayınları, 2003), 219.
- 3 Geniş bilgi için bkz. Hüseyin Kuruüzüm, *Yemezzade Süleyman Rüşdî*, 3. Baskı, (Aydın: Kocalı Matbaası, 2007), 5-12.
- 4 Bkz. Salih Alpbaz, *Karacasulu Koca Rüşdü*, (İzmir: Yabaneri Matbaacılık, 2013).

Özellikle şiir metinleri kötü çevrilmiş olan bu eser, meraklıları için daha sonra aşağıdaki internet adresinde de yayımlanmıştır:⁵

Bu çalışmayı Aydın'da yaşayan ve halen hayatta olan emekli edebiyat öğretmeni Hüseyin Kuruüzüm Bey'in, bir folklor işçisi hassasiyeti ile ve daha çok kendi gayretleri ve duyarlılığı ile hazırlamış olduğu *Yemezzade Süleyman Rüşdî* başlığını taşıyan, üçüncü dipnotta künyesini verdiğimiz kitabı takip etmiştir. Yine bazıları yakın tarihlerde vefat etmiş, bazıları halen hayatta ancak oldukça ihtiyar olan şahısların şifahî aktarımlarını da kapsayan bu eserin ilk kısmı biyografik roman tarzında, sürükleyici bir üslûb ile kaleme alınmış, eserin ikinci kısmında Rüşdî ile alakalı ve onun hayatı hakkında kıymetli ipuçları sunan bazı kitabe örnekleri sunulmuş ve onun bazı şiirleri şerh ve tahlil edilmiştir.

Süleyman Rüşdî hakkında hazırlanan üçüncü çalışma, onun *Dîvân*'ını merkeze alan, ama aynı zamanda hayatı hakkında da bilgiler sunan bir akademik çalışmadır.⁶ Bu çalışma halen Kazakistan'da Ahmet Yesevî Uluslararası Türk Kazak Üniversitesi'nde öğretim görevlisi olarak görev yapmakta olan Kenan Semiz tarafından yapılmıştır.

Yukarıda adı geçen çalışmalarda Süleyman Rüşdî'nin eserleri konusunda bazı eksiklik ve yanlışlıklar yapılmıştır. Bu çalışmalarda Süleyman Rüşdî'nin *Dîvân*, *Silsile-nâme-i Tarîk-i Uşşâkî* ve *Menâfiu'n-nâs* adlı üç eseri olduğundan bahsedilmiştir. Hatta Kenan Semiz yüksek lisans tezinde bir yerde *Menâfiu'n-nâs* adlı eserin Nidâ-i Ankaravî'ye ait olduğunu belirtmiş olduğu halde⁷ bu eseri Süleyman Rüşdî'nin eserleri arasında saymıştır. Süleyman Rüşdî'nin bu kitabın yazarı değil müstensihî olduğu yapılan incelemeden anlaşılmaktadır. Bu eserin bir nüshasının Karacasu Vakfı'nın koruması altında olduğunu ifade eden Hüseyin Kuruüzüm'ün şu ifadeleri hakikate daha yakındır: "*Nidâ-i Ankaravî'nin tıp kitabını kopya ederek yazdı. Bu kitaptan öğrendiği ilaçlarla halkının dertlerine derman olmaya çalıştı.*"⁸ Bu ifadelerden Süleyman Rüşdî'nin eseri istihzah ettiği açıkça anlaşılmaktadır.

Kuşadalı İbrahim Halvetî üzerine tertip edilen bir sempozyum vesilesiyle⁹ Süleyman Rüşdî ve eserleri üzerine yaptığımız çalışmayı genişlettiğimizde ona aidiyeti ketebe kayıtları dolayısıyla kesin olan daha birçok eser ile karşı-

5 Prof. Dr. G. Atilla Alphaz web sitesi, "Prof. Dr. Atilla Alphaz", erişim: 28 Ekim 2018, <http://www.atillaalpaz.com/?o=1&y=228>.

6 Kenan Semiz, *Semiz-zâde Süleyman Rüşdî Efendi ve Divânı*, (Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010).

7 Semiz, *Semiz-zâde Süleyman Rüşdî Efendi ve Divânı*, 22-23.

8 Kuruüzüm, *Yemezzade Süleyman Rüşdî*, 41.

9 Bkz.Necdet Şengün, "Tasavvufî-Edebî Bir Muhit Olarak Aydın: Aydın UşşâkîŞairler ve Şiirleri", *Kuşadalı İbrahim Halvetî ve Kuşadası ve Civarında Tasavvufî Hayat*, ed. Himmet Konur, (İzmir: Tıbyan Yayınları, 2016), 181-200.

laşmış bulunmaktayız. Ancak bu eserlerden hiçbirisi daha önceki çalışmalarda bahsedilmemektedir. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı Osman Ergin Yazmaları 0942 numarada bulduğumuz bir mecmuada *Terceme-i Risâle-i Emru'l-muhkem, Risâle-i Beyânu'l-vâridat, Risâletü't-tevbe ve'n-nedame, Şerhu'n-nukâti'l-mergûbe, Ta'bîr-nâme, Risâle-i İbret-nümâ-yı Salikîn-i Mütehayyirîn, Manzûme-i Ferâ'iz-i İsna ve Selâsîn, Manzûme-i Ferâ'iz-i Erbaa ve Hamsîn, Kelimât-ı Pîr Muhammed Bahâeddîn Şâh-ı Nakşbend Tercemesi, Niyâz-nâme ve Cevâbı* başlıklarında kayıtlı ve daha çok küçük risale ve manzumelerden oluşan onu aşkın eserinin olduğu görülmektedir.¹⁰

Yine Süleyman Rüşdî'ye ait olduğu ketebe kaydında çok sarih bir şekilde ortaya konulan bir başka eser, *Tercüme-i Kitâb-ı Pend-i Attâr* adlı eserdir. İstanbul Koç Üniversitesi Suna Kırâç Kütüphanesi, Nadir Kitaplar Koleksiyonunda bir nüshasını bulduğumuz bu eserde Süleyman Rüşdî, Ferîdüddîn-i Attâr'ın Farsça olarak kaleme aldığı *Pendnâme*'sini Türkçe'ye yine manzum şekilde aktarmıştır. Bu eser üzerine bir yüksek lisans çalışması yapılmış ve yakın bir tarihte tamamlanmıştır.¹¹

Pınar Çalık bu çalışmasında, Koç Üniversitesi Suna Kırâç Kütüphanesi'nde, PL 232, M 43683 numarada kayıtlı bir *Mecmu'a-i Eş'âr* ile karşılaşmış, bu mecmu'ada Rüşdî mahlasını taşıyan 30 kadar şiir tespit etmiş, bu şiirlerin de Süleymân Rüşdî'ye ait olduğunu savunmuştur.¹² Bu mecmu'ada bulunan bazı şiirlerin araştırmamıza konu olan Süleyman Rüşdî'ye aidiyeti kesindir. Hatta Atatürk kitaplığında tespit ettiğimiz ve aşağıda tanıtımı yapılan *Risâle-i İbret-nümâ* başlıklı mensûr esere benzer bu mecmu'ada *İbret-nümâ-i Rüşdî* başlıklı yirmi üç dörtlükten oluşan bir manzûmenin de bulunuşu¹³ bu iddiayı kuvvetlendirmektedir. Ancak içerisinde daha pek çok şâire ait şiirlerin bulunduğu bu mecmu'ada Rüşdî mahlası taşıyan bazı şiirlerin *Rüşdî Dîvânı*'nda bulunmayışı bu bilgiye ihtiyatla yaklaşmamız gerekliliğini ortaya koymaktadır. Ne var ki bu, *Rüşdî Dîvânı* nüshalarının tamamını bir araya getiren ve karşılaştıran edisyon-kritikli bir *Dîvân* neşri ile aşılabilecek bir problem olarak durmaktadır.

Süleyman Rüşdî'nin özellikle eserleri hakkında yeni bilgilerin ortaya çıkması, onun hakkında yeni ve tafsilatlı bir çalışmayı yeniden gündeme getirmiştir. Zira bu eserlerle birlikte Süleyman Rüşdî'nin hem hayatı hem de şahsiyet-i mâneviyesi daha açık olarak ortaya çıkacaktır. Bu sebeple yukarıda

10 Bu mecmu'a tarafımızdan kitap olarak hazırlanmaktadır.

11 Pınar Çalık, *Yemezzâde Süleyman Rüşdî ve Pend-i Attâr Tercümesi*, (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018).

12 Çalık, *Yemezzâde Süleyman Rüşdî ve Pend-i Attâr Tercümesi*, 23.

13 *Mecmu'a-i Eş'âr*, Koç Üniversitesi Suna Kırâç Kütüphanesi, Nadir Kitaplar Koleksiyonu, nr. PL 232 M 43683, 67^b-69^a.

bahsi geçen mecmu'a içerisinde bulduğumuz Rüşdî'ye ait eserler tarafımızdan bir kitap olarak hazırlanmaktadır. Bu makale vesilesi ile de Süleyman Rüşdî'nin bu mecmu'a içerisindeki eserleri ilim dünyasına tanıtılacaktır. Eserlerin tanıtımına geçmeden önce Süleyman Rüşdî'nin hayatını ana hatları ile ortaya koymak yerinde olacaktır.

Süleyman Rüşdî (ö. 1250 / 1834)

Karacasulu Süleyman Rüşdî, 1182/1768'de Aydın'ın Karacasu ilçesinde şimdiki Tekkeiçi Sokağı'nda Karasüleymanoğulları lakabıyla tanınan zengin bir ailede Yemez-zâde İsmail Ağa'nın oğlu olarak dünyaya gelmiştir.¹⁴ *Sefîne-i Evliyâ*'da¹⁵ Süleyman Rüşdî'nin lakabı "Semiz-zâde" olarak kaydedilmiştir. *Son Asır Türk Şairleri (Kemâlü's-Şuarâ)*¹⁶ ve *Tuhfe-i Nâilî*¹⁷ ise lakabının "Yemez-zâde" olduğunu ifade etmişlerdir. Süleyman Rüşdî ve *Dîvân*'ı üzerine yüksek lisans çalışması yapan Kenan Semiz "Semiz-zâde" lakabını tercih ederken¹⁸ Nilüfer Taç "Yemez-zâde" lakabını kullanmayı yeğlemiştir.¹⁹ Doğrusu Yemez-zâde şeklindedir. Zira aşağıda tanıtımlarını yaptığımız eserlerin ketebe kayıtlarının tamamında Süleyman Rüşdî kendisini Yemez-zâde olarak tanımlamıştır.

Süleyman Rüşdî, ilk tahsilini Karacasu'da gerçekleştirmiştir. Hâli vakti yerinde bir aileye mensuptur. O dönemde zengin aileler ile fakir kimseler arasında ucuz işgücü ve su kullanımı meselelerinde tartışmalar çıkmıştır.²⁰ Süleyman Rüşdî kendisi de aristokrat bir aileye mensup olmasına rağmen, bu aristokratik ve tepeden bakan tavra karşı çıkmış, haksızlıklar karşısında bir ara etrafına topladığı adamları ile isyan ederek belli bir süre efelik yapmıştır. Aydın İzmir civarında bu sebeple "Koca Rüşdî" olarak da tanınır. Daha sonra 1801 yılında efeliği bırakarak adamlarıyla birlikte Nazilli'ye gidip bir Uşşâkî şeyhi olan Muhammed Zühdi Efendi'nin manevî terbiyesine girmiş,²¹ şeyhinin vefatına kadar yanında kalmış, 1806 yılında Muhammed Zühdi'nin vefatı üzerine Karacasu'ya geri dönerek orada Uşşâkîliği devam ettirmiştir.

14 Kuruüzüm, *Yemezzade Süleyman Rüşdî*, 6.

15 Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, 4:446.

16 İbnü'l-Emin Mahmud Kemal İnal, *Son Asır Türk Şairleri (Kemâlü's-Şuarâ)*, (İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1969), 2:1512.

17 Mehmet Nâil Tuman, *Tuhfe-i Nâilî, Divan Şairlerinin Muhtasar Biyografileri*, haz. Cemal Kurnaz - Mustafa Tatçı, (Tıpkı Basım), (Ankara: Bizim Büro Yayınları, 2001), 1:342.

18 Semiz, *Semiz-zâde Süleyman Rüşdî Efendi ve Divânı*, 4.

19 Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü, RÜŞDÎ, Yemez-zâde Süleymân, erişim: 28 Ekim 2018, <http://www.turkedebiyatilisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=885>.

20 Hüseyin Kuruüzüm, dönemin padişahı II. Mahmud'un Karacasu'daki su kullanımı ile ilgili yayımladığı fermanların olduğunu haber vermektedir. Kuruüzüm, *Yemezzade Süleyman Rüşdî*, 22.

21 Şeyh Abdullah Salâhaddîn-i Uşşâkî, Şeyh Abdurrahmân Sâmî-yi Uşşâkî, *Tuhfetül-Uşşâkiyye Uşşâkî Sâliklerin Âdâbı*, haz. Mahmud Erol Kılıç, (İstanbul: Sufi Kitap Yayınları, 2016), 74.

Burada aş evi ve misafirhaneden oluşan külliyesini inşa ettirmiştir.²² Zor durumda olan halkı tekkeye bağlayabilmek için gelenlere yevmiye vermek gibi ilginç yöntemler kullanmış, fakir halka mübarek günlerde verdiği ziyafetler ve akabinde para hediyesiyle destek olmuştur. Karacasu'ya getirdiği su ve tamir ettirdiği hamamla halkın temizlik derdine çare olmaya çalışmıştır.²³

Daha sonraki dönemlerde Karacasu'da onun hareketlerinden ve halka yakınlığından rahatsız olan bazı çıkar çevreleri, meczuptur diyerek Rüşdî'yi İzmir muhassılı²⁴ Lütfi Bey'e şikayet etmişlerdir. Lütfi Bey de o dönemde bazı Bektâşîlere yapıldığı gibi Rüşdî'yi Kayseri'ye sürgün etmiştir.²⁵ Ne var ki Kayseri'deki Mevlevîler onu Mevlevîhâne'de misafir etmiş ve hatta Kayseri'deki Mevlevî şeyhlerinin İstanbul'a yazdıkları mektup sonucu Sürûrî Paşa'nın kayınpederi Halil Paşa tarafından İstanbul'a davet edilerek II. Mahmud ile görüşmesi sağlanmıştır.²⁶ Süleyman Rüşdî'nin padişah karşısında bile müstağnî bir tavır takınması ve kendisine takdim edilen hediyeleri kabul etmeyişi II. Mahmud'un hoşuna gitmiş ve Süleyman Rüşdî'nin Karacasu'ya dönüşüne izin vermiştir. 1820'li yıllarda yapılan bu görüşmeden sonra memleketine dönen Süleyman Rüşdî, geri kalan ömrünü irşad faaliyetleri ve okuyup yazmakla geçirmiştir. 1250/1834 yılında vefat ettiği mezar taşı kitabesinden anlaşılan Süleyman Rüşdî'nin Mustafâ Nûrî ve Ali Fâizî adlarında ikiz oğulları olduğunu Uralı Bilal Reşit Çilli haber vermektedir.²⁷ Hüseyin Kuruüzüm, mezarları Karacasu'da Rüşdî türbesinde bulunan bu iki zâtın vefatına düşürülen tarihleri, mezar taşı kitabelerini kitabında ortaya koymuştur. Buna göre; Mustafa Nûrî Efendi babasından iki yıl, Ali Fâizî ise yirmi iki yıl sonra vefat etmiştir. Süleyman Rüşdî bazı halifeler yetiştirmesine rağmen yukarıda da ifade ettiğimiz gibi tarikat Ali Gâlib Vasfî Efendi'nin hem oğlu hem de halifesi Şeyh Muhammed Tevfik Efendi(ö. 1280/1864) üzerinden devam etmiştir.

22 Bu külliye için bkz. Gani Dikmen, *Nazilli Tarih ve Coğrafyası*, (Nazilli: Efe Matbaası, 1952), 75. Ayrıca bkz. *Cumhuriyetin 50. Yılında Aydın 1973 İl Yıllığı*, (İzmir: Karınca Yayıncılık, 1973), 4-5.

23 Yücer, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf [19. Yüzyıl]*, 220.

24 Muhassıl: Osmanlıda önceleri eyaletlerde vergi ve rüsûm işlerini düzenleyen ve vergileri toplayan şahıs anlamında iken daha sonradan o bölgenin yerel yöneticisi anlamı kazanmış bir kelimedir. Bkz. Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, (İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1983), 2:569-570.

25 Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, 4:450-451.

26 Bu görüşmede biraz lâubâlî davranan Süleyman Rüşdî'yi uyarmak ve kendisinin padişah olduğunu hatırlatmak isteyen II. Mahmud, kendisinin iyi ata bindiğinden, iyi ok attığından bahsedince Süleyman Rüşdî: "*Padişahım bahsettiğiniz evsaktan sormazlar, siz bir çobansınız sürünüzden mes'ulsünüz, onu sorarlar, ona dikkat ediniz*" diyerek o da serde efelik olduğunu II. Mahmud'a hatırlatmıştır. Bu tavır II. Mahmud'un hoşuna gitmiş, kendisine hediye ve ihسانlarda bulunmuştur. Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, 4:450-451.

27 Bilal Reşit Çilli, (Rüşdî Uralvî), *Uşşâkîlik*, düzenleyen: Hidayet Sevgili, (Antalya: Güneş Ofset, 2003), 155.

A. Eserleri

1. *Dîvân-ı Rüşdî*: Kabaca yaptığımız araştırmaya göre *Rüşdî Dîvânı*'nın birden fazla nüshası bulunmaktadır. Bunlardan ikisi Ankara Millî Kütüphane'dedir. Bu nüshaların kayıt numaraları 06 Mil Yz FB 332 ve 06 Mil Yz A 7296/2 şeklindedir. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde Nadir Eserler Koleksiyonu, Tarih Yazmaları, 02802 numarada bir nüsha daha bulunmaktadır. Hüseyin Kuruüzüm İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, Halis Efendi Bölümü'ndeki bir nüshadan bahsetmektedir. Muhtemeldir ki bu nüsha bizim yukarıda verdiğimiz nüshadır. Buna ilaveten Kuruüzüm, *Dîvân*'ı tanıtırken "Araştırmalarımız sırasında biz de bir nüsha bulduk. ...Bu nüshanın başı, sonu, şiir sayısı İstanbul Üniversitesi Halis Efendi Bölümü'ndeki nüshaya uymaktadır..." dedikten sonra dipnotta; "Elimizdeki *Dîvân* H. 1227-1230 yılları arasında Kıtırmir-i Hüsnü Efendi Muhammed Tevfik Çanakaleli (tabur imamı) tarafından istinsah edilmiştir."²⁸ ifadelerini kullanmaktadır. Ayrıca Almanya Millî Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Bölümü, Ms.or.oct.2793 numarada bir nüsha daha görünmektedir. *Dîvân* üzerine yukarıda bahsi geçen yüksek lisans tezini hazırlayan Kenan Semiz bu nüshalardan Ankara Millî Kütüphane'deki ilk nüshayı esas alarak tezini tek nüsha üzerinden hazırlamıştır. *Rüşdî Dîvânı* üzerinde yukarıda künyeleri verilen ve daha derin araştırmalar sonucunda ulaşılabilecek başka nüshalar da elde edilerek edisyon kitiği yapılmış bir doktora çalışmasına ihtiyaç vardır.

2. *Tercüme-i Kitâb-ı Pend-i Attâr*: Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi Pınar Çalık tarafından üzerinde yüksek lisans çalışması tamamlanan bu eserin tek nüshası İstanbul'daki Koç Üniversitesi Suna Kırâç Kütüphanesi, MS 181 numarada görünmektedir. Eser; "*El-hamdüli'llâhi Rabbi'l-âlemîn er-Rahmâni'r-rahîm ve salla'llâhu teâlâ alâ Muhammedi'l-Mustafa sâhibü's-şefâati ve'l-makâmil-mahmûd ve lehü fe-kâne kâbe kavseyni ev ednâ ve alâ âlihi ve sahbihi ecmaîn. Ammâ ba'd bu abd-i âsî kalbi kâsi...*" ifadeleri ile başlamaktadır. Bu dîbâce bölümünde Süleyman Rüşdî, eserin kendisine ait olduğunu, Karacasu'nun Ebû Eyyûb el-Ensârî'nin vakıflarından biri olduğunu ifade etmektedir. Daha sonra Ferîdüddîn-i Attâr'ın Farsça yazmış olduğu *Pend-nâme* adlı eseri aynı vezin ve aynı kâfiye ile Türkçe'ye haddi olmayarak aktardığını, dîbâcenin sonunda da bu manzum tercüme-yi hicrî 1235 (1820 M) senesinin Cemâziyelevvel ayında tamamladığını ifade etmektedir. Eserin sonunda, yazılış tarihine düşürülen tarih beyitleri ile eser nihayete ermektedir. "Rüşdî-i nâçîz yüzünden didiler târîhini

28 Kuruüzüm, *Yemezzade Süleyman Rüşdî*, 79.

Pend-i Attâr açdı bir dükkânçe-i dâd-ı şemîm” şeklindeki tarih beyti, H. 1235 tarihine işaret etmektedir. Eser aşağıda verilen internet adresinden online olarak da görülebilmektedir.²⁹

3. Mecmûa-i Rüşdî: Öncelikle ifade etmeliyim ki eser üzerinde böyle bir isimlendirme mevcut değildir. Lakin içerisinde tamamı Süleyman Rüşdî’ye ait onu aşkın risâlenin bulunması ve genellikle bunların küçük hacimli eserlerden oluşması dolayısıyla böyle bir isimlendirmenin yerinde olacağını düşünmekteyim. Eser oldukça yıpranmış durumdadır ve birçok yerinde kurt yeniği bulunmaktadır. Eser toplamda seksen dokuz yapaktır. Mecmûada sırasıyla şu eserler bulunmaktadır:

a. *Tercüme-i Risâle-i Emrû’l-muhkem:* Muhyiddîn İbnü’l-Arabî tarafından Arapça olarak kaleme alınan ve *el-Emrû’l-muhkemi’l-merbût fî mâyelzemu li-ehli tarîkillâhi mine’ş-şurût* adını taşıyan eser, Yemez-zade Süleyman Rüşdî tarafından *Tercüme-i Risâle-i Emrû’l-muhkem* adıyla Türkçe’ye çevrilmiştir. Kataloglara göre İbnü’l-Arabî’nin eserinin başka bir adı daha vardır. O da *Risâle fî ahvâli’l-mürîd ve’l-mürşid fi’t-tasavvuf* şeklindedir. Eserde, tarîkat âdâbı, şeyh ve müridin dikkat etmesi gereken ahlâk, irşâd kuralları ve Hak dostlarının ahlâkî vasıfları anlatılmıştır. Eser üç fasıldan oluşur. Birinci fasılda şeyhlik makâmının âdâbı (Şeyhin yapması gerekenler); ikinci fasılda mürîdliğin şartları (Mürîdin uyması gereken kurallar); üçüncü fasılda ise tarîkat ehlinin yapması gerekenler (onların hâl ve vasıfları) dile getirilir. Eserin ketebe kaydındaki “*Sâhibü’t-tercümeti Şeyh Süleymân Rüşdî bi-tarîki’l-Uşşâkiyyi’l-Halveti el-mülekkab bi-Yemez-zâde min kasabati Karacasu tâbi-i Yenişehir-i Aydın. Hüve’l-me’zûn min Şeyh Muhammed ez-Zühdi en-Nazilli kuddise sirruhu’l-azîz*” şeklindeki kayıttan eserin Yemez-zâde Süleyman Rüşdî’ye aidiyeti açıkça görülmektedir. Bu eser mecmûanın ilk eseridir ve 1^b-43^a yaprakları arasında bulunmaktadır.

Eserin baş tarafında Rüşdî, eser ve tercümesi ile ilgili şu bilgileri vermektedir: “*...Ammâba’d bin iki yüz on tokuz senesinde mâh-ı Şevvâl-i şerîfin eyyâmında Muhyiddîn kaddesa’llâhu sirrahu’l-azîzin tasavvufa müteallık bu Emrû’l-muhkem ismiyle müsemma kılınan risâle-i şerîflerinde bir cüz’ice mütâlaa olunmağın nice nice remz ve işâretler ve âdâb-ı meşâyih ve’l-mürîdîn kıssaların hisse-mend ve bu nûsah-nâmeyi görenler ez-dil ü cân nazar eyledikde gayretine bâis ve bu tarîk-i ehlu’llâha duhûl etmesini sebab ve hizmet-i Hudâdâ istikâmet ve temkîne vesîle olacağı*

29 Koç Üniversitesi Suna Kırâç Kütüphanesi Dijital Koleksiyonu, Tercüme-i Kitab-ı Pend-i Attâr, Erişim: 31 Ekim 2018, <http://digitalcollections.library.ku.edu.tr/cdm/ref/collection/MC/id/23011>.

fehmi olunup risâle-i şerîf dahi lisân-ı Arab üzre te'lîf olunmağla diyârımızda vâki tasavvufe ehilleri ekseri lisân-ı Arabiyyeden vâkıf olmamağla nef'-i âlem ve fâidesi cümle ihvâna şâmil olur mülâhazasıyla bu bahr-i bî-pâyân olan nüsah-nâme kenz-i esrâr misillü medfûn diyârımızda vâki tasavvuf ehilleri bu risâle-i şerîf mezâyâsını vâsıl olmayup bî-behre kullurlar mülâhazasıyla Türkçe tercüme olunmasına cesâret olmuş ise dahi bu fakîr ve âciz-i ilm Arabiyyeden küllî mezâk-dâr olamayup sırdaşımız es-Seyyid Şeyh Ahmed Aşkî ilm-i Arabiyyeden âşinâ ve anlar da kâide-i tercüme-i bilmezler idi. Bu fakîr anlara ricâ anlar çâresiz takrîr bizler tercümesin tertîb eyledik ve risâle-i şerîfin şurûtları başına münâsib olan mahallerin bazı murabbâlar irâde eyleyüp ve bazı fehmi müşkil olan mahallerin hâşiye-bend idüp tercüme olunmuşdur. Gerekdir ki diyârımızda olan tâlibân ve zâhibân ve âşikân bu risâlede vâki nükât-ı dakîka ve remz ve işârâtın lisânları üzre mütâlaa ve idrâk eyleyüp ba'de'l-fehm ve't-tefekkür tarîk-i hidâyete duhûl ve bu merâtib-i aliyeleri mezâk-dâr olup murâdu'llâh ve murâd-ı Rasûlü'llâh üzre hareket iderler inşa'llâhu teâlâ ve bu fakîrin risâle-i şerîfeyi tercüme itmeden murâdı rızâ-yı Bârî olmağla mütâlaa iden âşikân ve sâdikândan niyâz ideriz ki hayr ile yâd buyuralar. Dahi Hak azze ve celle hazretleri anların duâları hasebiyle taksîrât-ı celî ve hafîmizi afv buyurup rızâsına mazhar olavuz inşa'llâhu teâlâ ve bihî-nestâin."³⁰

- b. *Risâle-i Beyânü'l-vâridât*: Süleyman Rüşdî'nin çektiği rûhî buhranları, yaptığı kötülüklerden pişman oluşunu ve bir gün Nazilli'de gezerken kulağına gelen "hayyâ ale's-salâh" ve "hayyâ ale'l-felâh" şeklindeki ezan sesi ile irkilişini ve camiye giderek namazdan sonra vaaz ve irşad faaliyetlerinde bulunan Muhammed Zühdi ile tanışmasını ve kendisinin tasavvuf yoluna girişini anlatan bir risaledir. Bu eserin de ketebe kaydında "Ellefehü Şeyh Süleymân er-Rüşdî el-mülekkab bi-Yemez-zâde ve mevlûdühü kasaba-i Karacasu bi-tâbi-i Aydın ..." ifadeleri yer almaktadır. Risâle, mecmûanın 43^b-55^a yapraklarında yer almaktadır.
- c. *Kitâbü't-tevbeti ve'n-nedâme*: Yemez-zâde SüleymanRüşdî'nin manevî terbiyesinde iken tarîkat yolundan ayrılan, yoldan çıkan Muhammed isimli bir mürîdin birtakım kötü fiilleri işledikten sonra hapishaneye düşmesi ve orada akli başına gelerek tevbe ve nedâmet getirmesi hâdisesi üzerine kaleme alınmış bir eserdir. Rüşdî bu hâdiseye üzerine yazdığı risâlede tevbe ve pişmanlık konusundaki görüşlerinideâyet ve hadîsler ışığında dile getirmiştir. Eser, mecmûanın 55^b-62^a yaprakları arasındadır.

30 Yemez-zâde Süleyman Rüşdî, *Tercüme-i Risâle-i Emrû'l-muhkem*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin Yazmaları, nr. 0942/01, 1^b-2^a.

d. *Şerhu'n-nükâti'l-mergûbe*: Eserin başlığında zikredilen ve İbnü'l-Arabî'ye atfedilen aşağıdaki beyitlerin bir şerhi yapılmıştır. Eserin başlığından da anlaşıldığı gibi dillere pelesenk olmuş bazı beyitlerin, mergûb bir hâle gelmiş bir nüktenin şerhi bu eserde yapılmıştır.

- a. تَوَضَّأَ بِمَاءِ الْعَيْبِ إِنْ كُنْتَ ذَا سِرٍّ *** وَإِلَّا تَيَمَّمْ بِالصَّعِيدِ أَوْ الصَّحْرِ
وَقَدَّمَ إِمَاماً كُنْتَ إِمَامَهُ *** وَصَلَّ صَلَاةَ الْفَجْرِ فِي أَوَّلِ الْعَصْرِ
فَهَذَا صَلَاةُ الْعَارِفِينَ بِرَبِّهِمْ *** فَإِنْ كُنْتَ مِنْهُمْ فَانْقُذْ مِنَ الْبَرِّ بِالْبَحْرِ³¹

Süleyman Rüşdî bu beyitlerin şerhinde özellikle batınî bir yorum ortaya koyarken diğer risâlelerde olduğu gibi âyet ve hadisler yardımıyla bu şerhi yapmıştır. Eser, mecmûanın 62^a-65^b varakları arasındadır.

e. *El-Muammâyü'l-Arabiyyetü Kemâl Paşa-zâde*: Kemâl Paşa-zâde'nin yazdığı Arapça bir muammânın şerhine dair bir eserdir. Eserin telif sebebi şu cümlelerle izah edilmiştir: "*Kemal Paşa-zâde rahmetu'llâhi aleyh hazretlerinin şekl-i muammâda bir kıt'a kitâb târîhlerinin şerh ve halline binâen bu abdû'z-zaîf kem-bizâa Şeyh Süleymân Rüşdî'nin alâ haddihi şerh ve keşf ü halline binâen bu mahalle kayd ve ibtidâr kılındı.*" Oldukça kısa olan bu eser, mecmûanın 65^b-66^a varakları arasındadır.

f. *Qasîde-i Şeyh Süleymân Rüşdî Berâ-yı Şikâyet ez-Mezâyaka-i Huddâmiyân der-Çâkerde der-sûy-ı Cânib-i Dost ki ez-Letâyife-i Âsâr-ı mühimm-i Muhabbet ve Berâ-yı Şîve der-Cânib-i Ost*: şeklinde oldukça uzun bir başlık taşıyan eser, manzum bir eserdir. Bu eserde Süleyman Rüşdî üzerindeki Nâbî etkisi açıkça görülmektedir. Bu izleri *Rüşdî Dîvânı*'nda Nâbî'nin yazdığı gazellere yapılan tahmisler üzerinden de takip etmek mümkündür. Nâbî Ferîduddîn-i Attâr'ın *İlâhî-nâme*'sinde okuduğu bir hikâyeyi yeniden inşa ederek *Hayr-âbâd*'ına almıştır. Hikâyeye de İran'ın Cürcan eyaletinde Hürrem Şâh'ın kurduğu meclisler ve bu meclislerde padişahın gözdesi olan Câvîd isimli hizmetçinin yaptığı güzel hizmetler -ana konu bu olmamakla birlikte- anlatılmaktadır. Bize göre Rüşdî bu eseri, Nâbî'nin *Hayr-âbâd*'ında geçen bu hikâyeyi okuduktan ve kendi etrafındaki insanlarla mukayese ettikten sonra kaleme almıştır. Hatta Nâbî'nin Câvîd'in güzelliklerini övdüğü bölümü aynısıyla iktibas etmiştir. Böylece Câvîd'in ne kadar iyi bir hizmetkâr ama kendi etrafındakilerin ise bu fetânet, zerâfet ve duyarlılıktan uzak oluşlarını ortaya koymaya çalışmıştır. Eser, mecmûanın 66^b-69^b varakları arasındadır.

31 Sır sâhibiysen gayb suyu ile abdest al / Değilsen toprak ve taşla teyemmüm et.
Önceden kendisine imam olduğun kişiyi kendine ima yap / Fecir (sabah) namazını asr (ikinci) namazının başında kıl.
İşte Rabbini tanıyanların namazı budur / Eğer sen de onlardansan deniz ile toprak(kuruluk)tan kurtul.

- g. *Şeyh Süleymân Rüşdînin Elbise-i Mensûreden İhrâc ve der-Pûşe-i Manzûmeye İdhâl Eylediği Risâle-i Muhtasara-i Ta'bir-nâme-i Hâbîdesidir*: Başlıktan da anlaşılacağı üzere Süleyman Rüşdî bu eserinde, mensur olarak kaleme alınmış rüya tabiri ile ilgili bir hikâyeyi manzûm hâle getirmiştir. Bu hikâyeye göre; zamanında bir padişah, dönemin âlimlerini bir araya toplayıp onlardan bir sayfalık bir rüya tabirnamesi oluşturmalarını, bunu huruf-ı hecâ sistemiyle (alfabetik olarak) yapmalarını, her rüya görenin buraya bakarak rüyasını tabir etmesini ister. Bu rüya tabirlerinde esas alınan Arap alfabesi olacaktır. Örneğin rüyasında “ekmek” gören birinin ekmeğin Arapçası “hubz” kelimesi olduğu için hâ harfine bakması; rüyasında “su” gören birinin, suyun Arapçası “mâ” olduğundan mim harfine bakması gerekmektedir. Daha sonra Rüşdî elif harfinden başlayıp ye harfine kadar her harfin tabirini yaparak eserini devam ettirmiştir. Eserin sonunda 1241 tarihine işaret eden “muhtass-ı e'am” ifadesi tarih düşürülmüştür. Birkaç sayfayı muhtevi olan eser, mecmuanın 69^b-71^a yaprakları arasındadır.
- h. *Risâle-i İbret-nümâ*: Süleyman Rüşdî, 1235 yılında bir Haziran günü tekkedeki semâhâne önündeki kasrda dostları ile kahvaltı yaparken bir ebâbil kuşunun gökten ok gibi gelerek sofranın etrafında bekleyen bir kedinin pençeleri arasına düştüğünü görmüştür. İşin garip tarafı bu kuşun yavruları da bir müddet sonra yuvalarından düşmüşlerdir. Rüşdî, mürîdlerinden Mustafa adındaki birine bu yavruların bir serçe yuvasına konulmasını istemiş ancak, Mustafa'nın diğer cins kuşlar bunları kabul etmez sözüne uyularak yavru kuşlar öylece bırakılıp çarşıya gidilmiştir. Dönüşte bu yavru kuşların kediler tarafından fark edilmemesi Rüşdî tarafından ilahî bir koruma olarak telakkî edilmiştir. Rüşdî, ebâbil yavrularının serçenin yuvasına konulmasını tekrar istemiş, bu isteği yerine getirildiğinde, tabiatları zıt olmasına rağmen serçenin bu yavru ebâbil kuşlarını sahiplendiği görülmüştür. Ne var ki bir akşamüstü bir baykuş, serçenin yuvasına gelerek bütün kuşları telef etmiştir. Bu hâdiseden çok etkilenen ve bu vak'a üzerine tefekkürlerini artıran Rüşdî, on beş yıl sonra 1250 tarihinde – ki ölüm tarihidir – bu hikâyeyi *Risâle-i İbret-nümâ* başlığı ile kaleme almıştır. Küçük bir risâle olan eserde Rüşdî'nin ana fikri takdîr-i ilâhînin mutlaka gerçekleşeceği ve tedbîrin boşa olduğu yönündedir. Eser, mecmuanın 72^b-76^a yaprakları arasındadır.
- i. *Manzûme-i Şeyh Süleymân Rüşdî Berây-ı Ferâiz-i İsnâ ve Selâsîn ve bihî-nestaîn Nev'-i Diğer Berây-ı Manzûme-i Mesnevî der-Beyân-ı Ferâiz-i Erba'a ve Hamsîn*: Süleyman Rüşdî'nin otuz iki ve elli dört farzı manzum olarak anlattığı bir eserdir. İlk manzûme mecmuanın 76^a-77^a yapraklarında ikinci manzûme ise 77^a-78^a sayfalarında.

- j. *Hâzâ Kelimât-ı Kudsiyye*: Eserin başlığı, “*Hazreti Pîr Muhammed Bahâeddîn Şâh Nakşbend Mısır’dan İrşâd Olunan Makâlelerdir*” şeklinde devam etmektedir. Buradan da anlaşıldığına göre; bu risâle Nakşîliğin kurucusu Bahâeddîn Nakşbend hazretlerinin bazı tasavvufî görüş ve tavsiyelerini içermektedir. Baş tarafında özellikle varlık-yokluk meselesi üzerinde durulan risâlede, daha sonra çeşitli tasavvufî konuların ele alındığı on iki makale dile getirilmiştir. Her biri *Matlab-ı Makâle-i Sâniye, Sâlise, Râbia...ez Kelimât-ı Kudsiyye* olarak başlıklandırılan bu on iki makale, *Men arafe nefsehu fe-kad arefe rabbehu* hadîsi ile nihâyete ermektedir. Risâle mecmûanın 78^a-83^a varakları arasındadır.
- k. Ayrıca Mecmûa’nınsonunda *Hacı Yûsuf Efendi’nin Süleymân Rüşdî’ye Mektubu ve Süleymân Rüşdî’nin Ona Cevabı* (83^b-85^a); *Başka Bir Mektûb* (85^b-86^a); *Maraş’den Şiirler* (86^a-87^a) ve *Hâzâ Şerhu’l-Şasâyidâti’s-Şerîfe* (Selâhaddîn-i Uşşâkî’nin Kasîdeleri) (87^a-89^b) şeklinde başlıklar taşıyan birkaç küçük çalışma daha bulunmaktadır.

Diğer taraftan daha önceki çalışmalarda ayrı bir eser olarak takdim edilen *Silsile-nâme-i Tarîk-i Uşşâkî, Rüşdî Dîvân’ı* içerisinde geçen ve Hz. Peygamber’den Süleyman Rüşdî’ye kadarki Uşşâkî silsilesinin manzûm olarak anıldığı, kaside nazım şekliyle kaleme alınmış, altmış dört beyitlik bir manzûmeden ibarettir.³² Her ne kadar bazı şiirlerin önemi dolayısıyla ayrı bir eser sayılması gelenekte var ise de bu manzûmenin *Dîvân’da* geçmesi hasebiyle ayrı bir eser olarak telakkî edilmesi doğru değildir. Yine yukarıda da ifade ettiğimiz gibi, *Menâfiu’n-nâs* adlı eser, Ankaralı Nidâî’ye ait olup Süleyman Rüşdî bir ihtiyaca binaen bu eseri istinsah etmiştir.

Yine Hüseyin Kuruüzüm, Bozdoğan’da açılan bir eski eserler sergisine Bozdoğanlı Salahattin Aksoy tarafından getirilip sergilenen ve daha sonra Karacasu’ya getirilen *Şiir Defteri ve Rüşdî Notları’nı* içeren iki eserden bahsetmektedir. Buradaki bilgilerden bu eserlerin Süleyman Rüşdî’ye ait farklı eserler olmadığı, bir Uşşâkî muhibbi tarafından Rüşdî’nin şiirlerinden ve diğer eserlerinden seçmelerin olduğu, bu eserlerin içerisinden bir de padişaha yazılmış mektubun çıktığı ifade edilmektedir.³³

Sonuç

Süleyman Rüşdî, hem Türk Tasavvuf Tarihi hem de Türk Tasavvuf ve Tekke Edebiyatı tarihi bakımından oldukça önemli şahsiyetlerden biridir. Ne var ki bu iki cihetten önemine rağmen yeterince tanınan, bilinen bir şahsiyet değildir. Bunda zannediyorum ki, Aydın Karacasu gibi merkezden oldukça

32 Hüseyin Kuruüzüm bu eseri 69 beyit olarak takdim etmiştir. Kuruüzüm, *Yemezzade Süleyman Rüşdî*, 81.

33 Kuruüzüm, *Yemezzade Süleyman Rüşdî*, 83.

uzak bir bölgede yetişmiş ve icrâ-yı faaliyette bulunmuş olmasının payı büyüktür. Diğer taraftan Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılmaya yüz tuttuğu bir zaman diliminde dünya sahnesinde bulunması da onun dezavantajlarından birisidir. Zîrâ meydana getirdiği, fikirlerini serdettiği manzûm ve mensûr eserleri yeterince neşv ü nemâ bulamamış, istinsah edilerek, çoğaltılarak yayılamamıştır. Bugün elimizde pek çok eserin tek nüsha halinde bulunması da bu yüzdendir. Şâirin mutasavvıf kimliğine atfen Süleyman Rüşdî'nintasavvufî tabirle biraz da kendisini sırlayarak gizlediği ve bugüne kadar eserlerinin pekçoğunun ortaya konulmadığını da ifade etmek mümkündür. Tüm bu hususların ilim, edebiyat ve sanat çevrelerince yeterince tanınmasını engellemiştir.

*Dîvân'*ından anlaşıldığına göre Süleyman Rüşdî, şiir kâbiliyeti oldukça yüksek bir şâirdir. Özellikle de gazelleri oldukça başarılıdır. Mutasavvıf şâirlerde genellikle pek dikkate alınmayan şiir unsurlarının Rüşdî'de yerli yerinde kullanıldığı görülmektedir. Ancak düz yazı eserlerinde şâirlik yönüne nazaran daha tutuk olduğu görülmektedir. Zaman zaman süslü nesrin çıkmaz sokaklarına giren Süleyman Rüşdî, mensûr eserlerini daha çok tercüme ve şerh yöntemiyle oluşturmuştur. Bahaeddîn Şâh Naşkıbend, Ferîduddîn-i Attâr, Muhyiddîn İbnü'l-Arabî, Kemal Paşa-zâde, Nâbî ve Abdullâh Selâhaddîn-i Uşşâkî gibi büyük zâtların eserlerinden önemli bulduklarını tercüme veya şerh etme cihetine gitmiştir. Bununla beraber daha basit ve sade koularda yazdığı bazı eserler, onun hayatına dair önemli ipuçları verdiği gibi, Aydın bölge insanının hayata bakış açısını yansıtmaya bakımından önemlidir. *Risâle-i Beyânü'l-vâridât, Kitâbü't-tevbeti ve'n-nedâme, Risâle-i İbret-nümâ ile Otuz İki ve Elli Dört Farz manzûmeleri* bu kabil eserlerdir.

Karacasulu Uşşâkî şeyhi şâir Süleyman Rüşdî'nin yukarıda genel hatlarıyla tanıtımlarını yaptığımız eserlerinin yayımlanarak ilim âlemine takdîmi, Süleyman Rüşdî'nin bilinmeyen yönlerini ortaya koyduğu gibi, tasavvuf ve edebiyat tarihine de önemli bir katkı olacağı kanaatindeyim. Bu eserlerin yayımlanması yanında bugüne kadar Rüşdî üzerine yapılmış çalışmaların tahlil ve tedvîni de yapılmalıdır. Böyle bir çalışma aynı zamanda Süleyman Rüşdî'nin şahsiyet-i ma'neviyesini de ortaya koymak, onun kişilik ve kimliğini meydana çıkarmak bakımından oldukça faydalı bir çalışma olacaktır.

Kaynakça

- AKKUŞ, Mehmet, *Salâhaddîn-i Uşşâkî (Salâhî)'nin Hayatı ve Eserleri*, Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1998.
- ALPBAZ, Salih, *Karacasulu Koca Rüşdî*, İzmir: Yabaneri Matbaacılık, 2013.
- CEYHAN, Semih, "Salâhî Efendi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 36:17-19, İstanbul: TDV Yayınları, 2009.
- Cumhuriyetin 50. Yılında Aydın 1973 İl Yıllığı*, (İzmir: Karınca Yayıncılık, 1973).
- ÇALIK, Pınar, *Yemezzâde Süleyman Rüşdî ve Pend-i Attâr Tercümesi*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018.
- ÇİLLİ, Bilal Reşit (Rüşdî Uralvî), *Uşşâkîlik*, Düzenleyen Hidayet Sevgili, Antalya: Güneş Ofset, 2003.
- DİKMEN, Gani, *Nazilli Tarih ve Coğrafyası*, Nazilli: Efe Matbaası, 1952.
- İNAL, İbnü'l-Emin Mahmud Kemal, *Son Asır Türk Şairleri (Kemâlû's-Şuarâ)*, 2 Cilt, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1969.
- KILIÇ, Mahmut Erol, "Uşşâkiyye" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 42:232-233, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2012.
- Koç Üniversitesi, Tercüme-i Kitab-ı Pend-i Attar, Erişim: 31.10.2018, <http://digital-collections.library.ku.edu.tr/cdm/ref/collection/MC/id/23011>.
- KURUÜZÜM, Hüseyin, *Yemezzade Süleyman Rüşdî*, Aydın: Kolalı Matbaası, 2007.
- Mecmu'a-i Eş'âr*, Nadir Kitaplar Koleksiyonu, nr. PL 232 M 43683, 1^b-139^a, Koç Üniversitesi Suna Kıraç Kütüphânesi.
- OSMAN-ZÂDE HÜSEYİN VASSÂF, *Sefîne-i Evliyâ*, Haz. Mehmet Akkuş-Ali Yılmaz, 5 Cilt, İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2006.
- PAKALIN, Mehmet Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, 2 Cilt, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1983.
- Prof. Dr. G. Atilla Alphaz web sitesi, "Karacasu'lu Koca Rüşdî", Erişim: 31.10.2018, <http://www.atillaalpaz.com/?o=1&y=228>.
- SEMİZ, Kenan, *Semiz-zâde Süleyman Rüşdî Efendi ve Divânı*, Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010.
- ŞENGÜN, Necdet, "Tasavvufî-Edebî Bir Muhit Olarak Aydın: Aydın Uşşâkî Şâirleri ve Şiirleri", *Kuşadalı İbrahim Halvetî ve Kuşadası ve Civarında Tasavvufî Hayat*, Editör: Himmet Konur, 181-200, İzmir: Tıbyan Yayınları, 2016.
- ŞEYH ABDULLAH SALÂHADDİN-İ UŞŞÂKÎ, Şeyh Abdurrahmân Sâmî-yi Uşşâkî, *Tuhfetül-Uşşâkiyye Uşşâkî Sâliklerin Âdâbı*, Haz. Mahmud Erol Kılıç, İstanbul: Sufi Kitap Yayınları, 2016.
- TUMAN, Mehmet Nâil, *Tuhfe-i Nâilî, Divan Şâirlerinin Muhtasar Biyografileri*, (Tıpkı Basım) Haz. Cemal Kurnaz - Mustafa Tatçı, 2 Cilt, Ankara: Bizim Büro Yayınları, 2001.
- Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü, Rüşdî Yemezzâde Süleymân, Erişim: 31.10.2018, <http://www.turkedebiyatiisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=885>.
- YEMEZ-ZÂDE SÜLEYMAN RÜŞDÎ, *Tercüme-i Risâle-i Emrû'l-muhkem*, Osman Ergin Yazmaları, nr. 0942/01, 1^b-43^a, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı.
- YÜCER, Hür Mahmut, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf [19. Yüzyıl]*, İstanbul: İnsan Yayınları, 2003.